

Marczi Csaba

A fogvatartottak agresszív tendenciái a Szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében

Bevezetés

Munkám során sok fogvatartottal találkozom, az általuk elkövetett bűncselekmények között nagy számban fordulnak elő erőszakos cselekmények. Úgy gondolom, a felnőtté válásnál is riasztóbb a helyzet a fiatalkorú bűnelkövetőknél, amikor is számos esetben sokkal szembevetőbb az agresszió alkalmazása, a különös kegyetlenség, a másik egyén fizikai megsemmisítésére való törekvés.

Az agresszió a hétköznapi életben, otthon, az iskolában is jelen van, és legyünk őszinték, jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben is. Nem a valóság szemüvegén keresztül szemléljük a börtönbeli életet, ha úgy gondoljuk, hogy megjelenésünk, fellépésünk egy csapásra véget vet az agresszióknak. (Sőt, nem egyszer mi alkalmazunk erőszakot.)

Miért ennyire gátlástalanul agresszívek a fiatalkorúak? Vagy nem is agresszívek, csak jobban felkapjuk a fejünket az általuk elkövetett erőszakra? Honnan jöttek, hová tartanak, milyen volt a családi háttérük, elszenvedtek-e már ők is agressziót? Az agresszív fiatalkorú bűnelkövetők még tényleg a helyes irányba terelhetők, vagy ez csak álom? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre szerettem volna választ kapni a fiatalkorú bűnelkövetőktől. Az agresszió témaköréről nagyon sok és neves szerző munkája fellelhető, akik különböző elméleteket, magyarázatokat, tipológiákat állítottak fel. Kíváncsi voltam, hogy az ezekben a munkákban megfogalmazott feltevések, állítások mennyire helytállóak egy fiatalkorú bűnelkövetők részére fenntartott büntetés-végrehajtási intézetben.

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel családi háttérükről beszélgettem, és arról az agresszióról, ami eddigi életükben jelen volt, hatott rájuk. Az interjúk vezérfonalát a magam által felállított hipotézisek és célkitűzések köré próbáltam csoportosítani. Feltételeztem, hogy az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben, feltételeztem, hogy a fiatalkorú fogvatartottak által elkövetett autoagresszív cselekmények manipulatív szándékúak, feltételeztem továbbá azt is, hogy a státusszerző agresszió a rabhierarchia csúcsára jutás egyik fontos eszköze. A hipotézisekkel összefüggésben célom volt, hogy képet kapjak a büntetés-végrehajtási intézetekben jelen lévő agresszióról, továbbá feltárni ezek mozgatórugóját, és – nem utolsó sorban – vizsgálni a szakirodalom megállapításainak érvényesülését.

A vizsgálatot 2006 márciusában és májusában folytattam le, amely során 10 fiatalkorú elítélttel készítettem interjút. A vizsgálgatás helyszíne a Fiatalkorúak Regionális

Büntetés-végrehajtási Intézete (Szirmabesenyő) volt, melyet szeretnék egy kicsit bővebben bemutatni.

A szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete a részére jóváhagyott költségvetési előirányzatok felett részjogkörrel rendelkező, részben önállóan gazdálkodó költségvetési szerv, melynek egyes pénzügyi-, gazdasági feladatait a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet látja el. Az intézet fő feladatként végrehajtja az Észak-Magyarországi régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén Megye, Hajdú-Bihar Megye, Nógrád Megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye) lakó fiatalkorú elítéltek szabadságvesztés büntetését, illetve a Miskolci Városi Bíróság – mint fiatalkorúak bírósága – büntetőeljárásai kényszerintézkedéseit.

Az intézetben elhelyezhető fogvatartottak létszáma 115 fő, ugyanakkor a tényleges létszám 145-150 fő körül alakul. A telítettség 130%, ami az országos átlagnál egy fokkal jobb, de az intézet így is zsúfoltnak mondható. Az intézet dolgozóinak létszáma 84 fő, ebből a számból viszont a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó (nevelő, szociális segédelőadó, munkáltató, körletfelügyelő) dolgozók létszáma csak 36 fő. A fogvatartotti létszámra vetített dolgozói létszám megfelel a mai magyar büntetés-végrehajtási arányoknak. A fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozók és a fogvatartottak aránya 1:4, mely nagyon messze van a fejlett államok 1:2 arányához.

Az intézet éves költségvetése – a munkaadót terhelő járulékok nélkül – nagyságrendileg 259 millió forint (2006-os adat). Ha a központilag fizetett járulékkerheket is ide vesszük, akkor már 367 millió forint az intézet éves költségvetése. Ebből kiszámolható egy fogvatartott napi tartási költsége, ami hozzávetőleg hét ezer forintot tesz ki. Ez a számadat is megfelel a mai magyar átlagszámoknak, de távol van attól az összegtől, amit a nyugati országok költenek a büntetés-végrehajtásra.

A fogvatartottak összetétele egyes képet mutat. Vizsgálatomkor olyan elítéltet, akit a bíróság többszörös visszaesőnek minősített, csak egyet találtam. Ez a szám elenyészőnek mondható, ha viszont azt vesszük figyelembe, hogy az itt elhelyezett fogvatartottak 14 és 21 év közötti fiatalok, akkor elgondolkodtató, hogy már van, akit a bíróság többszörös visszaesőnek minősített. Viszont még ennél is jobban elgondolkodtató az a tény, hogy 6-8% volt azoknak az aránya, akiket különös visszaesőnek minősítettek a bíróságok. Ezek a 18-20 éves fiatalok már sokadszor kerültek bíróság elé, és el is ítélték őket. Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény miatt abban az időben senkit nem tartottak fogva. Idegen állampolgárságú elítélt is csak egy fő volt.

Nagyon érdekes, hogy százalékosan szinte ki sem volt fejezhető azoknak az aránya, akiket a befogadási és foglalkoztatási bizottság a IV. biztonsági csoportba sorolt. (Vizsgálatomkor csak egy személy volt a legszigorúbb őrzési csoportban, ő is azért, mert a bíróság önkárosító magatartására tekintettel fokozott őrzését rendelte el.) Ez a tény mindenféleképpen arra enged következtetni, hogy az intézetben nem a legegyszerűbb módját választják az esetleges problémák megoldásának, nevezetesen, hogy a fogvatartottat „Bevágjuk négyesbe, és a helyzet meg van oldva”. Ebből mindenféleképpen az derül ki, hogy Szirmabesenyőn a fogvatartottakkal foglalkoznak, odafigyelnek rájuk, kezelik a problémájukat.

Mivel az intézetben a külső őrzésnek nem elemei az őrtornyok, a biztonsági osztály feladatai is kicsit másképpen alakultak, bár munkájában így is megtalálhatók az objektumőrzés egyes elemei. Az egyik kiemelt – nemcsak a biztonsági osztályra háruló – feladat az előállítás. (Ezt a feladatot 2006 júliusától vette át intézet, mivel ezen időpontig a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet végezte – külön megállapodás alapján – az előállításokat a megye bíróságaira és ügyészségeire.) Az intézet előállításra külön felügyelői állományt nem kapott, így ezt a feladatot szervezési munkával – ha szükséges, más osztályoktól előállítási feladatokra igénybe vett kollégákkal – hajtja végre. A célszállításokat az intézet állománya végzi, viszont ésszerűségi és takarékosági szempontokat is figyelembe véve a körszállítások maradtak a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetnél.

Az intézetben a fogvatartottak minden hónapban kétszer egy óra időtartamban fogadhatnak látogatókat. Mivel pontos éves kimutatás nincs, ezért a nevelők véleményére támaszkodva tudom csak értékelni a fiatalokúak kapcsolattartását. A kollégák elmondták, hogy a fogvatartottak háromnegyedét látogatják. Ez évente több mint 2500 óra látogatást jelent. Érdekes, hogy az előzetesen letartóztatottakat látogatják kevésbé, míg a több száz kilométerre lakó elítéltekhez jobban jönnek a hozzátartozók. A 2005-ös évben egyetlen házi beszélő volt, amit a fogvatartotti elégedettség egyik jelének tekinthetünk. Az átszállítási kérelmek számának jelentős emelkedése 2006-ban viszont az elégedetlen fogvatartottak számának emelkedését mutatta. (Ennek nagyon sok oka lehet, közte az agresszió – dolgozatom témája – magas szintje is.)

Az intézetben fiatalokú börtön és fogház fokozatú elítéltek és fiatalokú előzetesen letartóztatottak vannak fogva tartva. A fokozatok szerinti létszámadatok folyamatosan változnak, de érdekes módon – legalábbis számomra – a börtön fokozatú elítéltek nagy számban vannak, de náluk is többen tartózkodnak a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében előzetes letartóztatásban. A legenyhébb, fogház fokozatban vannak a fiatalok a legkevesebben.

Az intézet rövid bemutatása után az agresszió fogalmkörére, a róla szóló irodalomra térek át, amelyben sok és neves szerző műve lelhető fel. (Ezen művek irányait és vizsgálódásait követve próbáltam meg – fogvatartotti interjúkon keresztül – bemutatni a szirmabesenyői Fiatalokúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében meglévő, a fiatalokú elítéltek által érzékelt, átélt és elmondott agressziót.)

Az agresszió fogalma

„Az agresszió emberek közötti viszony, melynek keretében az egyik cselekvése a másik testi, lelki, anyagi kárára – és semmi egyébre nem – irányul... Annál súlyosabb az agresszió, minél több értéket, minél teljesebben és minél helyrehozhatatlanabban károsít... Az agresszió destruktív viselkedés, mely az elvétele, a pusztításra, a megsemmisítésre épül. Az agresszió céljaként tételezett nemlét előfeltétele a lét, ahonnan el lehet venni, amit el lehet pusztítani, és meg lehet semmisíteni”.¹

A Csepeli György által megfogalmazott agresszió fogalmat Ranschburg Jenő egy nagyon fontos feltétellel egészíti ki: „Agressziónak nevezünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.”² Ranschburg a definíció elemzésekor rámutat, hogy a szándékosság a meghatározás kritériumi eleme, annak ellenére, hogy nem kimondottan kell, hogy a cselekvéshez tartozzon, hanem annak előzménye is lehet, bár felismerése sokszor nehézséggé ütközik.

Kis Géza agresszió fogalmában ugyancsak helyet kap a szándékosság, a célirányos viselkedés: „Az emberi agresszió olyan társas (interperszonális) jelenség, amely belső vagy külső eredetű, konfliktusok eszközzellegű (instrumentális) megoldásaként valósul meg. Tanult, célirányos tevékenység, amely más személy(ek)nek lelki vagy fizikai sérülést, fájdalmat kíván okozni, és megvan az esély arra, hogy elérje célját.”³ Kis kiemeli, hogy az ártó szándék fontosabb, mint maga az eredmény.

Agresszió-elméletek

A mélylélektani elmélet kimunkálása Freud és tanítványai nevéhez fűződik. Felfogásuk szerint az agresszió ösztönös, a személyiségen belül zajló mechanizmus, amelyet mindig külső körülmények és frusztratív helyzetek idéznek elő, továbbá mindig a környezet felé irányul. Freud szerint az agresszió ösztönös relatív viselkedés, amely különböző ingerek során a felgyülemlett energiát le fogja vezetni. Hitvallása szerint nincs értelme az embert megszabadítani agresszív hajlandóságától, mivel a fölösleges energia úgyszólamint kiáramlik. Freud egyfajta biztonsági szelepként képzelte el az agresszív viselkedést, amivel az élő organizmus megmenekül a robbanástól. Munkássága későbbi időszakában elméletét megváltoztatta. Itt már az agressziót mint belülről fakadó sötét erőt írja le, amely az „én” elpusztítására tör. Halálösztönnek hívják ezt az elméletét. Feltételezett egy életösztönt is, amely az önpusztítás ellen véd. Freud első feltevésében reaktív mechanizmusként értékelte az agressziót, melyet a környezet ingerei váltanak ki, vagyis a külvilág és az egyén kölcsönhatása jön létre, míg későbbi felfogásában úgy vélte, hogy ez már az egyénen belül megy végbe.⁴

Az etológia az agressziót szintén reaktív ösztönként kezeli. Egyik leghíresebb képviselője, Konrad Lorenz állatokon végzett vizsgálatok és megfigyelések alkalmával arra a következtetésre jutott, hogy az agresszió a faj megőrzésére hivatott ösztön, célja környezethez való alkalmazkodás, fajfenntartás, szaporodás. Ezt az ösztönt bizonyos ingerek öröklötten törvényszerűen kiváltják, míg mások leállítják. Lorenz úgy gondolta, hogy megállapításai az emberre is érvényesek, de az embereknél a gátló jelzések már nem olyan hatékonyak, mint az állatoknál, így az agresszió mértéke megemelkedik. Az emberi agressziót gátló ingerek azok, amikor a kiváltó ingert visszavonjuk, vagy olyan

2 Ranschburg Jenő: *Félelem, harag, agresszió*, Tankönyvkiadó, 1979. 90. oldal

3 Kis Géza (szerk.): *Pszichológiai szakismeretek*, Rejtjel, 1996. 48. oldal

4 Ranschburg i. m.
Kis Géza i. m.

testhelyzetet, viselkedésformát veszünk fel, ami az agresszióval ellentétes. Lorenz megállapításai azt mutatják, hogy az állatoknál közvetlenül létező inger reakció az embernél már nem működik. Az emberi agresszió nem ösztönös, nem reflexszerű, keletkezésében fontos szerepe van a múltbeli tapasztalatoknak, a szociális tanulásnak.⁵

Az agresszió (társas) tanulási elméleteinek egyik iránya a frusztráció-agresszió hipotézis. A tanuláseméleti vizsgálatok iránya arra irányult, hogy tisztázza az agresszió külső vagy belső késztetés jellegét. Az agressziót olyan késztetésnek értelmezték, amelyet különböző frusztrációs helyzetek idéznek elő. A kielégítés gátlása miatt keletkezett akadályoztatás agresszív késztetéssé válik, ami az akadályozó személy vagy helyzet ellen fordul. A frusztráció agresszióhoz vezet. Az elmélet Dollardhoz és munkatársaihoz fűződik. Véleményük szerint az agresszív viselkedés, kora gyermekkorban átélt deprivációs hatásra alakul ki. Az agresszió forrása mindig a frusztráció, amely akadályozza a szükséglet kielégítését, és ezzel mindig kiváltja az agressziót.⁶

A társas tanulási elméletek másik iránya az agresszió szociális tanulásemélete. A különböző kísérletek során rájöttek, hogy vannak olyan frusztrációk, amelyek fokozzák, vagy csökkentik az agressziót, illetve semmiféle reakciót nem váltanak ki. Miller és kollégái állították, hogy van olyan frusztráció, amelyre abszolút nincs agresszív válasz. A frusztrációra adott válasz az egyén már megszerzett tapasztalataitól, személyiségének jellemzőitől, a helyzet értelmezésétől, a társas tanulási helyzettől függ. Vizsgálataik kimutatták, hogy az egyént csak az zavarja, aminek nagyobb jelentőséget tulajdonít korábbi tapasztalatai vagy szociális tanulásai miatt. Igyekeztek a frusztrációs elméletet tovább pontosítani, és az ember kognitív funkcióira alapoztak, mely szerint képesek vagyunk a korábbi tapasztalatokat rögzíteni, rendezni illetve, visszaidézni. A tanulásemélet szerint az ingerek hatására kialakuló gátló vagy aktiváló erő olyan személyben fog agressziót kiváltani, aki már megtanulta, hogy abban a helyzetben az agresszív viselkedés sikeres volt. Az agresszív viselkedés vezérlésének kiindulópontja szerintük a helyzet kognitív értékelése, melynek meghatározói a személyiség saját habitusa és a situáció agresszív felszólító jellege.

A tanuláseméletben megismert agresszív viselkedéseket el is kell sajátítani, és fenn is kell tartani. A szociális tanulásemélet leghíresebb képviselője Bandura, aki úgy gondolta, hogy minden agresszió-elméletnek meg kell magyaráznia, hogyan tanulható és váltható ki az agresszív viselkedés, és milyen tényezők határozzák meg az agresszív viselkedést. A tanuláseméletek három fő komponensét vizsgálta, mely az elsajátítás, a végrehajtás és a fenntartás dimenziójában vizsgálható. Szerinte az agresszív viselkedés elsajátításának legegyszerűbb módja, amikor már gyermekkorban a szülők megerősítik az agresszív viselkedést. A másik mód, amikor az agresszívan viselkedő személyek megfigyelése szolgál mintául, ezt a folyamatot modellálásnak nevezték. Az agresszív gyermekek gyakran utánozzák szüleik feléjük forduló agresszívizmusát. Vizsgálatokkal

5 Ranschburg Jenő i. m.

Lorenz, Konrad: Az agresszió, Cartaphilus, 2004.

6 Kis Géza i. m.

mutatták ki, hogy a gyermekek az általuk megfigyelt modellként szolgáló személy agresszív viselkedését utánozták. Bandura és munkatársai megállapították, hogy az agresszív viselkedés fenntartását a környezeti kiváltó feltételek és a társas megerősítési szempontok indukálják. Megfigyelték, hogy az egyének agresszívbabban viselkednek, ha környezetükben agresszivitásra utaló eszközök találhatók.

A tanuláselmélet képviselői a jutalmazás és büntetés törvényét hangsúlyozzák. Magyarán, amely magatartásokat jutalmaznak, azokat ismétljük, míg, amelyeket büntetnek, azokat elhagyjuk. Az agresszív viselkedés mintáival ugyanez a helyzet, sőt ha az egyén saját agresszivitásával elégedett, akkor ez a személyiség részévé válik. A gyermekcsoportokkal végzett vizsgálatok kimutatták, hogy ott, ahol a gyermekek előtt az agresszivitást jutalmazták, ott ezen gyermekek körében szignifikánsan nőtt az agresszivitás. Az életben, a társadalomban az agresszív viselkedések fő vetületei a család, a szubkultúra és a szimbolikus modellek. Az emberek nem születnek agresszív viselkedési modellekkel, hanem az életben tanulják meg őket, ennek módjai lehetnek a megfigyeléses utánzásos módszer, illetve a közvetlen tapasztalatokkal történő tanulás. Az utánzásos tanulásra jellemző, hogy az egyénnek meg kell figyelnie az utánozandó személyt, ki kell emelnie az agresszív magatartás döntő mozzanatait, és ezeket kell rendeznie, tárolnia. A közvetlen tapasztalatokkal szerzett agressziós formák serkentik a szervezetet, és így előjönnek azok a begyakorolt viselkedésformák, amelyek már korábban tárolásra kerültek. Bandura úgy gondolta, hogy az agresszió az embernek nem megváltoztathatatlan tulajdonsága, hanem a társadalmon belüli agressziót elősegítő feltételek következménye, és az embernek módja van arra, hogy csökkentse saját agresszivitását.⁷

A fiatalkorú bűnözés szociális háttere

Az agressziót választottam vizsgálatom tárgyának, de mivel azt a bűnelkövető fiatalok aspektusából vizsgáltam, ezért mindenképpen fontosnak éreztem egy pár gondolatban meghatározni a fiatalkorú bűnözés szociális hátterét, a bűnelkövetővé válás társadalmi tényezőit.

A legfontosabb személyiségformáló közeg a család, de a társadalmi problémáknak is alapvető, meghatározó szerepük van, ugyanis mindenkit érintenek. Ha az ember a környezetével harmonikus kapcsolatot akar kiépíteni, csak úgy tudja elérni, hogy belső egyensúlya, kiegyensúlyozottsága biztosítva van. Ha a társadalmi fejlődés szakaszaiban túl sok veszélyhelyzet alakul ki az ember számára, ez rontja belső egyensúlyát és ezáltal a társadalmi kapcsolatok szintjét. Az emberek többsége ezekre a hatásokra úgy reagál, hogy beszűkíti kapcsolatrendszerét, befelé fordul, mások problémájára érzéketlenné válik. Ezzel azonban csak látszólag oldja meg gondjait, mivel minimálisra csökkennek érzelmi kapcsolatai, lelki élete sivárrá válik, elveszíti egy fontos színterét a feszültségek levezetésének. Aki nem foglalkozik mások problémájával, bezárkózik, az előbb-utóbb egyedül marad, és minden gondját saját magának kell majd megoldania. Ilyenkor – a beszűkült társadalmi kapcsolatok miatt – a feszültség levezetésének egyetlen színtere

7 Kís Géza i. m.

marad: a család. Ebben az esetben az indulatáttétel levezetése a legkisebb ellenállás – ami a családokban általában a gyerek – felé irányul.

Az értékek és a normák a társadalom életének meghatározó elemei, mert ezek alapján folyik az intézményes nevelés egész rendszere az iskolától a családig. Ebből következően a felnőtt nemzedék viselkedését és egész életét megközelítőleg azonos normák, szabályok szerint éli, és ugyanígy viszonyul másokhoz is. Ha azonban az alapvető normák gyakran változnak, akkor az bizonytalanságot kelt és megakadályozza az eredményes alkalmazkodást, sérül az ember önértékelése, biztonságérzete. Az emberek értékrendjére egy értékskála jellemző, a skála tetején található értékeket csúcserkékeknek nevezzük. Ezek a csúcserkékek a legérzékenyebbek és a legsérülékenyebbek is.

Ha az emberi kapcsolatok beszűkülnek, az emberek a társadalom periferiájára szorulnak, anyagi biztonságukat elveszítve az életet kudarcként élik meg, és ezért saját közvetlen környezetüket büntetik. Ezáltal a gyermeket érték- és normaválság sújtja egyrészt, mert nem éri egységes nevelői ráhatás, nem kap biztonságos fogódzókat, másrésztől a sérült emberek energiákat vonnak el a családtól saját problémájuk rendezésére.

A civilizáció fejlődése, a társadalmi haladás, a demokrácia a pozitív hatások mellett feszültségnövelő tényező is lehet. A technikai civilizáció következtében az ember elvesztheti fontosság-tudatát, ami a belső tartás fontos feltétele. Az így elvesztett ambíciót az egyén otthon próbálja érvényesíteni, ami nem ritkán családi konfliktushoz vezet. Egykoron a nők bevonása a gazdasági életbe jelentős pozitívum volt, de ma már tudjuk, hogy a családok elvesztették fő összetartó erejüket, mivel a nő már nem tudja teljes erejével összetartani a családot, sok esetben nem tudja betölteni a családban az érzelmi központ szerepét. A televízió elterjedése a tudatformálásban és az erkölcsi normák közvetítésében nagy szerepet kap, de elterjedése miatt felszínessé és esetlegessé vált a gyermekekkel való foglalkozás a családokban. A leírtakból következik, hogy a társadalmi, gazdasági fejlődés nagy hatással van az egyénre és az emberi kapcsolatokra. A feszültségteremtő tényezők elszaporodása ingerültté teszi az embereket. Az embereket meg kell tanítani, hogy a feszültségeket ne a gyereken és ne a családban vezessék le. A feszültség-levezetés egyik fontos eleme, hogy az ember találjon olyan elfoglaltságot, hobbit, ami kikapcsolja a mindennapi „mókuserékből”.

Az érzelmi kapcsolatok a gyermek életében biológiai, pszichológiai és szociális megalapozottságúak, és e kapcsolatok a gyermek létfenntartása szempontjából nélkülözhetetlenek. A gyermek nem tekinthető szuverén, önálló személyiségnek, s ezért mindegyik előbb említett tényező szempontjából kiszolgáltatott helyzetben van a környezetével szemben. A viselkedését csak úgy érthetjük meg, ha abból indulunk ki, hogy a gyermek személyisége a környezetével együtt alkot strukturált működési egységet. A gyermek pszichikus fejlődési rendellenességei a családi konfliktusok és egyéb kedvezőtlen hatások következményeinek tekinthetők. A kedvezőtlen családi minta jelentős szerepet játszhat az antiszociális személyiségfejlődésben. Az alapvető erkölcsi, magatartási sémák kialakulásának mechanizmusát az utánzás, és az azonosulási folyamatok alkotják – mint az emberi kapcsolatoknak az élet folyamán legkorábban jelentkező formái –, így igen fontos, hogy a gyermek első személyes, érzelmileg fontos kapcsolatai milyen sze-

mélyiségű és milyen jellemű emberekhez fűződik. A családban uralkodó antiszociális erkölcsi normák, a morálisan kifogásolható életvitel, a külső nevelési hatásokra nyitott gyermek számára kedvezőtlen mintául szolgálhatnak. Ezzel is magyarázható, hogy a bűnöző, deviáns életvitelű szülők gyermekei gyakran választják szüleik útját. A családon belüli nyílt konfliktusok, a másik szülő direkt vagy indirekt lejáratása is negatívan hatnak a gyermek biztonságérzetére. Ugyancsak kedvezőtlenül hat a gyermek személyiségfejlődésére a válás, ha az érzelmileg és emberileg felbomlott kapcsolatokban a szülőknek nem sikerül rendezni konfliktusaikat. A kedvezőtlen családi kapcsolatok között kell megemlíteni a legtipikusabb nevelési hibákat is. Az elkényeztetés tartalmi elemei között megtalálható az elvtelen dicséretés, a követelmény nélküli nevelési forma, amelyek együtt járhatnak a jutalmak osztogatásával, melyekért a gyermeknek nem kell megdolgoznia. Ezáltal a gyermeki személyiség akarategyenge, beképzelt, a közösségbe nehezen beilleszkedővé válhat. Az ugyancsak káros túlkövetelés mögött gyakran a szülők megvalósulatlan vágyai, törekvései húzódnak meg. A nem reálisan felmért gyermeki képességek az iskolában, és azon kívül is olyan magas mércét állítanak fel, amelynek teljesítése tartós szorongást és szükségszerűen kudarcot hoz magával.

A kudarcok szülői retorziót indukálnak, minek hatására a gyermek szembe kerül szüleivel, és bizonytalanná válik önmagával szemben. Gyakori hiányosság a gyermeknevelésben az elhanyagolás, ami abból a társadalmi tényből táplálkozik, hogy a szülőknek kevés idejük van gyermekükre. A családtagok kevés időt töltenek együtt, a gyermeknek nincs ideje elmondani problémáit szüleinek, nem tudja velük megbeszélni őket, nem éri érzelmi támogatásukat. A felmérések azt bizonyítják, hogy a nevelési ártalmak között ez az egyik legjelentősebb kriminogén tényező.

A gyermek kiszolgáltatott helyzetéből következik, hogy a szülők életviteli nehézségei, a keletkező agresszív feszültségek vele szemben vezethetők le a legkönnyebben. Az agresszív, autokrata nevelői attitűd, a brutális bánásmód gyakran vált ki a gyermekből ellenállást, ami nemcsak szüleivel szemben jelentkezik, negatív beállítódását a társadalom egészére rávetíti. Tipikus nevelési ártalom a következtelenség is. Az egészséges személyiségfejlődés fontos kritériuma, hogy a gyermek mindenkor egyértelmű követelményekkel találja szembe magát. Ha a következtelenség nem érvényesül, a gyermek bizonytalanná válik az erkölcsi normák, a szükséges viselkedési normák gyakorlásában, és így egyenes út vezet az antiszociális normák elfogadására.*

A fiatalok fogvatartottakkal készített interjúk

Az interjúkat – mint a Bevezetésben említettem – a szirmabesenyői Fiatalok Régió Bűntetés-végrehajtási Intézetében készítettem 2006. márciusában és májusában. Tíz fő fiatalok fogvatartottal beszélgettem elkövetett bűncselekményükről, családi hátterükről, az általuk alkalmazott és elszenvedett agresszióval kapcsolatban. Megkérdeztem véleményüket az agresszió különböző formáiról, és meghallgattam véleményüket általánosságban és konkrétan az intézetben létező agresszióval kapcsolatban.

Az első elítélt teljesen átlagos családi háttérrel felmutató fiatal volt. Elmondása szerint otthon szülei szeretetben nevelték őt és testvérét, nem volt elkényeztetve. Szülei teljesen harmonikus párkapcsolatban éltek és élnek ma is, otthon az agresszió semmilyen formájával nem találkozott, még az ún. nevelő célzatú atyai pofonnal sem. Elmondta, hogy most rosszul érzi magát, de ez csak a szégyenérzetére vonatkozik, mert nem tudja, hogyan lehetett ide jutnia. A börtönéletet már megszokta, ezért ezzel nincs gondja, és a zárkatársai is hasonlók hozzá. Nagyon rosszul érezte magát bekerülésekor, bár tudta, hova fog jönni, mert előzetes letartóztatásban volt egy pár hónapig. Úgy gondolja, hogy valamilyen „balul sikerült gondolat” vezetett oda, hogy ő itt van. A szülei mindent megadtak neki. („Talán éppen ezért” – ezt már én teszem hozzá.) Átgondolta eddigi és további sorsát, és arra jutott, hogy mostani helyzetéből csak a tanulás fogja meghozni neki az esetleges kitérést. Ehhez a szülei a teljes támogatást megadják. Készül a szabaddulás utáni életére, tanulni szeretne a kinti életben, a felkészülést már itt bent megkezdte, angol nyelvet tanul.

A következő fiatal megemlítette, hogy szülei elváltak, amikor még általános iskolai tanulmányait kezdte. Édesanyja nevelte, de az édesapjával is tartja a kapcsolatot. Első interjúalanyomhoz hasonlóan ő sem találkozott a szülői agresszivitás semmilyen formájával. Elmondása szerint jó gyermekkorra volt, és úgy jellemezte azt a kort, hogy az „elkényeztetés kora”. Elmondta, hogy jól érzi magát bent, amin ő maga is csodálkozik. Egy bentinapja átlagosan telik, mert szerinte itt minden nap ugyanolyan. Az érzései keverednek, mert szeretne kint lenni, de itt bent sem rossz neki. A bekerülést – elmondása szerint – nagyon rosszul élte meg, mert úgy érzi, rendesebben is bánhattak volna vele. Tudja, hogy ez börtön, de szerinte akkor is kemények voltak vele. (Azt nem volt hajlandó elmondani, hogy mire gondol.) Igazából nem tudja, miért követett el bűncselekményt. A jövőjével nem foglalkozik: „Majd lesz valahogy”.

Harmadik beszélgetőpartnerem elmondta, hogy szüleivel lakott, de már nem tartja velük a kapcsolatot, és a testvére is a büntetés-végrehajtás „vendégszeretét” élvezi jelenleg. Érdekes, hogy ő is inkább elkényeztetett gyermekkorról beszélt és autokratikus vezetésű családról, ahol megengedett, sőt elfogadott volt fegyelmezési eszközként az atyai pofon. A börtön szerinte az olyan kemény gyerekeknek való, mint amilyen ő. A börtönben minden nap jó, enni adnak, és sétálni is megy, valami mindig történik. Kérdésekre, hogy mire gondol bővebben, csak azt mondta, hogy mindenre, és huncutul ragyogott a szeme. (Csak sejteni tudom, mi jár a fejében..) A bekerüléséről csak annyit tud mondani, hogy tudta hova jön, mivel a fivére is bent van. Úgy gondolja, hogy ez volt a minta, amit otthon látott. (Persze a barátok is hasonló fiatalok voltak.) A zárkában szerinte meg kell küzdeni mindenért, semmit sem adnak ingyen. A jövőjét konkrétan nem tudja, de úgy érzi, még találkozunk.

Következő beszélgetőpartnerem is harmonikus családi háttérrel rendelkezett, egy gyermekközpontú otthonnal, ahol viszont szintén megengedett, elfogadott fegyelmezési eszköz volt a szülői pofon. Ő is úgy érzi, hogy el volt kényeztetve. Ezek után törés következett be családi életében, szüleivel – elmondása szerint – a kapcsolatot már nem tartja. Szerinte ártatlanul van itt. Ennek megfelelően rosszul érzi magát a börtönben, és már alig

várja, hogy kint legyen. Iskolába jár, általános iskolai tanulmányait akarja befejezni, de szerinte ez semmit nem ér, így nem is töri össze magát a tanulással. Az iskola a nap nagy részét kiteszi, így nem sok ideje marad unatkozni. A zárkatársait nem szereti, csak elfogadja, mert úgy gondolja, máshol rosszabb lenne neki. Elmondása szerint amúgy meg van elégedve a börtönnel. Amikor megkérdezem, mire gondol, már ő sem tudja. Az őt ért sérelmekről beszélni nem akar, azt mondja, hogy az csak rá tartozik. Szabadulása utáni életét firtató kérdésekre, csak megvonja a vállát. (Szerintem vele is találkozom még.)

Következő interjúalanyom ránézésre a „menők” csoportjából került ki. Elmondta, hogy szülei foglalkoztak is vele, meg nem is. A kérdésre, hogy ezt mire érti, elmondta, hogyha éppen nem börtönben voltak, akkor találkozott velük. Az atyai pofonra vonatkozó kérdésre nevetve válaszolja, hogy csak kisgyerekként volt benne része, mert utána csak verekedés lett volna belőle. A kapcsolatot szüleivel nem, inkább nagyszüleivel tartja. A családot úgy jellemzi, hogy mindenki azt tett, amit akart, ebbe belefért a bűnözés is. A börtönben kifejezetten jól érzi magát. (Ez megerősíti bennem beszélgetőpartnerem magas státusát a rabhierarchiában.) A zárkatársaival jól kijön, majd hozzátesszi: „Akinek nem tetszik, az mehet”. (Ezt bővebben nem fejt ki.) Átlagos napja – szerinte – unalmasnak mondható, mert akkor semmi nem történik. Bekerülését – elmondása szerint – jól élte meg, csak az elején voltak konfliktusai, de megoldotta őket. Szerinte ez normális, mindenkinek meg kell találnia a helyét a börtönben. (Gondolom, mert kifejtteni nem hajlandó, hogy az agresszióra utal.) Mint ahogy tanulni sem. Szerinte az felesleges időtöltés. Tervei között semmi nem szerepel, majd lesz valahogy.

Hatodik beszélgetőpartnerem csonka családból származik, édesanyjával élt, édesapjára nem nagyon emlékszik, még kisgyermek volt, amikor szülei elváltak. Édesapjával a kapcsolatot nem tartja. A családban – elmondása szerint – agresszióval ritkán találkozott. Az intézetben rosszul érzi magát, főleg a bezártság, a büntetés jelleg miatt. Bekerülése nehéz időszak volt számára, bár a mostani se könnyű. Az első pár hónapban folyamatosan jelen volt az agresszió az életében. Egy átlagos napját kérdezve elmondja, hogy az gyorsan eltelik, mert általános iskolai tanulmányokat folytat, amit jó dolognak tart. Szabadideje igazából csak délután, este és hétfvégén van. A zárkában jól érzi magát (és itt kimondottan a zárkatársakra utal). A szabadulás utáni élettel nem foglalkozik, az édesanyjához szeretne visszamenni. Nem tudja, hol fog találni munkát, de tanulni se szeretne sokáig, csak amíg muszáj.

Soron következő interjúalanyom elmondta, hogy bűnöző családból származik, amire büszke is. Amerre ő lakik, munkalehetőség nincs, mindenki úgy boldogul, ahogy tud, és ebben a bűnözés domináns. A család összetart, ez abban is megnyilvánul, hogy tizenketten laktak együtt. Teljesen természetesnek tartja az agresszió bármely megjelenését, mert szerinte csak az erősek maradhatnak fenn. A börtönben iskolába jár, de csak az iskolakötelezettség folytán. Egy átlagos napja az iskolakörleten telik nagyrészt, de – elmondása szerint – az elhelyezési körleten kezdődik az élet, amikor lejönnek az iskolából. A befogadásakor megélt érzéseit firtatva csak a vállát rángatja, és elmondja, hogy olyan volt, amilyen. Rögtön megpróbálták „lehúzni”, de ő nem hagyta magát. Most „az erősebb van felül” elvet követi, ami akár erőszakos fellépésben is megnyilvánulhat. Ta-

nulni, dolgozni nem akar, megy vissza – szabadulása után – a családjához, de talán Budapestre. (Erre reflektálva, közlöm vele, hogy az egyenes út vissza a börtönbe, de ő ezt nagyon jól tudja.) A zárkában kimondottan jól érzi magát.

Nyolcadik beszélgetőpartneremen látszik, hogy fél. Csendes, meghúzódo, halk szavú. Elmondja, hogy falusi szüleivel lakott, de amikor a városba kezdett járni iskolába, a baráti társaság rossz irányba vitte. Sose hitte volna, hogy börtönbe fog kerülni. A „balhéja” nem nagy (inkább a butaságot, a tudatlanságot érzem az elkövetés mögött). Iskolába jár, de tanulni nem szeret. Az iskola neki is kitölti az ideje nagy részét. A börtönben rosszul érzi magát, és nem találja a helyét. Elmondja, hogy atrocitások még most is folyamatosan érik, de manapság ez már kimerül egy pofonban. A zárkában elfoglalt helyéről se beszél nagy lelkesedéssel. (Gondolom, hogy a többiek – a csendességét és vékony testalkatát kihasználva – gyakran belékötnék.) Szabadulása után a szüleihez szeretne hazatérni, de hogy mihez kezd, nem tudja.

Következő interjúalanyom elmondta, hogy a nagyszüleivel lakott, a szüleivel nem tudja, mi van. A büntetés-végrehajtási intézetben sehogy sem érzi magát. Se jól, se rosszul. Szerinte a baráti társasága vezetett oda, hogy itt van. Több kisebb „balhéjuk” volt, míg végül összejött a nagy is, és ide került. A befogadását negatívan élte meg, szerinte a börtön személyzete nem vigyázott rá. Kérdésemre, hogy hogyan kellett volna vigyázni, nem tudja, de elmondja, hogy bekerülése után sokat kellett verekednie. Most már csak kisebb „balhé” vannak. Iskolába nem jár, nem iskolaköteles. Átlagos napját unalmasnak nevezete, de szereti, ha rendezvények vannak, mert akkor gyorsabban telik a nap. A szabadulás utáni életet még nem tudja elképzelni, fogalma sincs róla hová szabadul. («Talán segíteni tudnának a civil szervezetek» kezdetű felvetésemre, csak a fejét rázza, mondván: „azok csak „le húzzák” az embert».)

Az utolsó fogvatartott elmondta, hogy nehezen szokta meg a börtönéletet, de most már ismeri azt. Szüleivel lakott, azonban szabadulása után nem szeretne visszamenni hozzájuk. Úgy gondolja, hogy miattuk került ide. (Bővebben nem hajlandó ezt kifejteni.) Iskolába nem jár, de rendszeresen jelentkezik mindenféle szakkörre és előadásra. Elmondja, hogy ha nem tesz az ember semmit, akkor nagyon lassan megy az idő, ezért is szereti, ha van valamilyen program. Tanulni szeretne, de csak kint, mert most még nem tudja, mi szeretne lenni. A befogadását nagyon rosszul élte meg, „Idő kell hozzá, míg az ember megtalálja a helyét” - nyilatkozta. Most már nem érik sérelmek a fogvatartott társak felől, de eleinte, nem volt ritka, hogy megtámadták. A zárkatársaival – elmondása szerint – jól kijön, különösebb problémája nincs. Kérdésemre válaszolva elmondja, hogy pontos okát nem tudja annak, hogy miért került be, úgy gondolja, rossz helyen volt, rossz időben. Tudja, hogy nehéz lesz a szabadulása utáni időszak, de úgy gondolja, meg tudja változtatni sorsát.

A fiatalok által elkövetett bűncselekmények változatos képet mutatnak. Tény, azonban az, hogy nagy százalékban találhatóak közöttük olyanok, akiknél erőszakos az elkövetés módja, így beszélgetőpartnereim között volt olyan, aki kifosztásért, és volt olyan, aki fegyveres rablásért töltötte büntetését.

Egyik kérdésem a beszélgetések során a bekerülés utáni autoagresszív cselekményekre vonatkozott. Kíváncsi voltam, hogy börtönbe kerülés utáni sokk, degradációs ri-

tus után nem gondoltak-e az agresszió levezetésének valamilyen önmaguk ellen irányuló formájára? Bevallom, a válasz engem nagyon meglepett, ugyanis kivétel nélkül azt válaszolták, hogy a feszültség, agresszív levezetésének erre a módjára nem gondoltak. Ezt egész egyszerűen nem hiszem, de a legjobb esetben is fenntartással fogadom. Nem hiszem, hogy egy fiatal, aki bekerül egy számára ismeretlen közegbe, egy börtönbe, előbb-utóbb nem látja be, hogy hol van, és nem keseredik el. Elkeseredettségünkben, ugye, nem mindig tudjuk, hogy mit teszünk. Vagy egész egyszerűen nem fogják fel, hogy hol vannak? Viszont elmondták, hogy aki falcol, az nem meghalni akar, csak azt szeretné elérni, hogy foglalkozzanak vele. Meséltek olyan esetről is, amikor csak fogadásból karcolta össze magát valaki. Azt egyöntetűen állították, hogy aki ilyen módon szeretne életének véget vetni, az nem fogja vagdosni magát, csak egy vágást ejt.

A befogadásuk utáni agresszió kérdését illetően a fiatalok döntő többsége elmondta, hogy érték őket atrocitások. Van olyan, aki ezt természetesnek veszi, és van olyan, aki a személyzetre nehezted emiatt. Valljuk be, van igazság ebben a vélekedésben. Azt már nem mindenki volt hajlandó kifejtetni, hogy erre az agresszióra volt-e válaszuk? Gyanítom, hogy egy páran „feltették a kezüket”.

Már meg sem lepődtem azon, hogy egybehangzóan állították: etnikai alapon szegregálódik az agresszió a börtönben. Elmondták, hogy ez azt jelenti, hogy a két nagy tábor állandó „harcban” áll és folyamatos a „háború”. Érdekes volt az az állítás, hogy a támadók mindig számbeli fölényben vannak. Ennek a kijelentésnek a tükrében arra következtetek, hogy a fiatalok az agresszív cselekedetek terén a biztos győzelemre törekednek.

Egybehangzóan állították, hogy a kitűnni vágyás, a hierarchia magasabb fokára vágyás és annak birtoklása az agresszió egyik mozgatórugója. Elmondták azt is, hogy a „nagyon menők” még a felügyelőkkel is „keménykednek”, ezzel is kivívva társaik és a szubkultúra elismerését, s így jutnak a börtönhierarchia magasabb fokára.

Megemlítették, hogy a védekező agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben, és azt elfogadhatónak tartják. A támadó jellegű agressziót egyikük sem tartotta elfogadhatónak – ez még akkor is örvendetes, ha a gyakorlat némelyikük-nél mást mutat –, bár ennél az agressziófajtánál az egyik generálja a másikat, és csak együtt létezik a támadó és védekező agresszió.

A büntetés-végrehajtási intézetben jelen lévő agresszióról elmondták, hogy a státuszszerező agresszióon kívül a leggyakoribbak a vamzerek és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetettek elleni támadások. A vamzerek elleni agresszióról megoszlottak a vélemények, míg a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetőkkel szembeni agresszióról egységesen úgy nyilatkoztak, hogy „Megérdemlik a sorsukat”.

Ugyancsak egységes válaszokkal találkoztam, amikor azt kérdeztem tőlük, hogy a fiatalokú elkövetők agresszívebbek-e, mint a felnőtt korúak. Mindannyian állították, hogy a fiatalokúak sokkal agresszívebbek, a céljuk a teljes fizikai „megsemmisítés”, ha ez nem sikerül, akkor a megszégyenítés, a megalázás.

Az egység a következő kérdésnél sem tört meg, mert egybehangzóan állították, hogy az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtás keretein belül. Viszont

érdekes, hogy a következő kérdésre négyen válaszolták, hogy a felügyelők lehetnének „keményebbek”. Ez azért is érdekes, mert a felügyelők egységes és kemény fellépése az ő bőrükre megy.

Végezetül elmondták, hogy kerülik az agressziót, mivel a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből sokuk nincs kizárva, és egy esetleges fegyelemsértés a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárásukat jelenthetné. (Nem tudom, hogy „menő” interjúalanyom, ezt mennyire gondolta komolyan.)

Összegzés

Célom volt, hogy a témában fellelt szakirodalmi meghatározások mentén vizsgáljam a fiatalkori bűnelkövetők agresszióját. Az elméletek megcáfolása vagy megerősítése szintén vizsgálataim céljai között szerepelt, de legfőképpen szerettem volna képet kapni a büntetés-végrehajtási intézeten belüli agresszióról és annak mozgatórugóiról.

A szociális tanulásemélet említi, hogy az agresszió annál a személynél fog aktiválódni, aki már megtanulta, hogy bizonyos helyzetben az agresszió sikeres volt. A fiatalok által említettek – véleményem szerint – ezt mindenféleképpen megerősítették, mivel elmondták, hogy a szubkultúrán belül az jut a hierarchia magasabb fokára, aki agresszív, s így vívja ki a közösség „elismerését”, amely megnyilvánulhat akár a „menőtől” való félelemben is. Aki agresszív, sok mindent elér, legyen szó a többiek „lehúzásától” kezdve az „igazságosztó bandavezér” szerepén keresztül az „érinhetetlen vezetőig”. A fiatalok megnyilatkozásából egyértelműen levonható volt az a következtetés, hogy ha „Agresszív vagy, mindened van”. Ez számomra megerősíti azt a szociális tanuláseméletben említett tételt, hogy az agresszív viselkedés egyik mozgatórugója az agresszió megerősítése. Ez a szubkultúrán belül mindig megtörténik.

De honnan ered az agresszív viselkedés? Az agresszív viselkedés elsajátításáról és fenntartásáról írott résznél említett modellálás – véleményem szerint – egyértelműen bizonyítható, még ha ez nem is mindig a családi kötelékben történik. Interjúalanyaim között voltak fiatalok, akiknek nem biztos, hogy az otthon szolgált modellként. Sokan vannak, akik otthon nem kapták meg az elsődleges szocializációs tanulás alapjait, így jobb híján a „menő” – aki a börtönben mindent elér – szolgál számukra mintául, mint sikeres, követendő példa. Ebből egyenesen következik, hogy azok a fiatalok, akik a „menőtől” tanultak, a menők távozása után, átveszik a helyüket. A helyzet viszont nem ennyire egyértelmű. A távozó „menő” helyére sokan pályáznak – látva annak „sikerét” – folyamatosan fenntartva az agressziót. Úgy gondolom, egyértelműen bizonyítható a büntetés-végrehajtás keretein belül az agresszió továbbélése a modellálás folyamatával.

Ugyancsak az agresszív viselkedés elsajátításáról és fenntartásról írottaknál volt említve a jutalmazás, büntetés törvénye. Véleményem szerint, ez az elmélet is bizonyítást nyert a fiatalok által. Fő vetületei között a – dolgozatom szempontjából meghatározó – bűnözői szubkultúrát említhetjük meg. A szubkultúra jutalmazza az agresszivitást azzal, hogy a hierarchia magasabb fokára emeli az agresszív egyént. És itt megint előjön a tanulás folyamata: aki agresszív, sok mindent elér, így az agresszió tovább élését ez is életeti. Aki látja, hogy az agresszív „menőnek” mindene megvan, az maga is vágyik a bört-

tönben megszerezhető javakra, legalábbis azok legtöbbszörére. Amíg ez a folyamat „jutalmazásban részesül”, addig fenn is marad. Örült egy mókuserék ez! Bár tudjuk, hogy a börtönök működéséhez hozzátartoznak a diszfunkcionális elemek is.

De miért kell a fiataloknak a büntetés-végrehajtási intézet keretei közül példaképet, követendő mintát választaniuk? Erre csak egy válasz létezik: otthonról ezt nem kapták meg. Itt utalnék a társadalmi és szociális háttérnél tárgyalt kedvezőtlen hatásokra, amik a családon belül érhetik a fiatalt. A jelzett résznél került megemlítésre, hogy a kedvezőtlen családi minta jelentős szerepet játszhat az antiszociális fejlődésben. Bár felmérésemben kevés fiatallal beszélgettem, de közülük négyen már nem tartják a kapcsolatot a családjukkal.

Kétségtelen, hogy a vizsgált mintából messzemenő következtetés nem vonható le, de akkor is aggasztó, hogy az általam megkérdezett fiatalok közül ötnek a szabadulása után nincs hová mennie, a családjá nem várja őket. Pszichológiai szakszóval élve: inkapacitálódtak. Vajon velük mi lesz? Ha a börtönben megismert haverokkal tartanak majd kapcsolatot, az – a legrosszabb esetben – egyenes visszautat jelent a büntetés-végrehajtás „vendégszeretetébe”.

Számomra nagyon érdekes, hogy a frusztráció-agresszió hipotézis egyáltalán nem nyert megerősítést. Említésre került, hogy a szükségletek kielégítésének akadályozása mindig kiváltja az agressziót. Jelen vizsgálatomban ez nem mondható el, mivel a fiatalok úgy nyilatkoztak, hogy a szükségletek kielégítésének gátlásai miatt agressziót nem alkalmaztak. Fenntartással fogadom ezeket a nyilatkozatokat, mivel a szakirodalom a kognitív funkciókra alapozza a tanulásméletemet. Ha ezeket elfogadjuk – márpedig ezek bizonyított, alátámasztott tények –, akkor ezek a fiatalok mit keresnek a büntetés-végrehajtási intézetben?

A család kedvezőtlen hatásai között említett elkényeztetés, illetve autokratikus nevelési attitűd hatása az általam vizsgált fiatalok között megtalálható, de még egyszer szeretném jelezni, hogy a vizsgált minta messze van a szignifikáns és az ezzel meghatározó értéket produkáló mintától.

Vajon ezeknek a fiataloknak mi a követendő út? Vajon hová jutnak, hová juthatnak a bűnelkövetéssel és az agresszióval? Véleményem szerint sehová!

Úgy vélem, hogy hipotézisem beigazolódot: az agresszió folyamatosan jelen van a büntetés-végrehajtási intézetben. A kapott válaszokból úgy tűnik, hogy az autoagresszív cselekmények döntő többsége – az agresszív cselekményekhez hasonlóan – manipulatív jellegű. Mégis, véleményem szerint, a legmarkánsabban azt a feltevésemet láttam beigazolódnia, hogy a rabhierarchia magasabb fokára jutás egyik döntő eszköze az agresszió.

Úgy gondolom, hogy mindenféleképpen az elsődleges szocializációnak, a pozitív családi mintának kell meghatározónak lennie. Azzal – akinél ez kimarad, és a bűnelkövetés útjára téved – a büntető igazságszolgáltatáson keresztül végső soron az államnak kell foglalkoznia. Mindenféleképpen jónak, követendő példának tartom, hogy a szirmabesenyői intézetben a tanulásra helyezik a hangsúlyt. Elég csak megemlítenem az országban egyedülálló, a büntetés-végrehajtás keretein belül csak itt működő digitá-

lis szakközépiskolát. Annak, aki még nem tanulhat középfokú iskolában, az általános iskolai tanulmányok elvégzésére van lehetősége. Az intézetben folyó nyelvtanfolyamok pedig a médiában is nagy publicitást kaptak.

Gondoljunk csak bele, hogyan lehetne sikeres társadalmi integrációt produkálni tanulás nélkül, amikor szinte minden nap azt halljuk, hogy az élethosszig tartó tanulás kell, hogy meghatározza életünket. Azoknak a fiataloknak, akiknek ez kimaradt az életéből, igenis az államnak kell megadnia a lehetőséget, hogy ne maradjanak le. Mert alapvető társadalmi érdek, hogy ezeket a fiatalokat a helyes irányba tereljük. Elég arra gondolnunk: ellenkező esetben ők alkotják majd a későbbi felnőtt bűnözés bázisát. Törekedni kell a meggyőzésükre, „nevelésükre”, mert a fiatalok maguktól nem biztos, hogy belátják: mit rontottak el; és esetükben még – ez nagyon lényeges – van lehetőség a korrekcióra.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf:** *Bevezetés a szociológiába*, Aula kiadó, Budapest, 1996.
- Bagdy Emőke:** *Családi szocializáció és személyiségzavarok*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1977.
- Beck, Aaron T.:** *A gyűlölet fogságában: a harag, az ellenségesség és az erőszak alapjai gondolkodásunkban*, Háttér kiadó, Budapest, 2001.
- Boros János – Csetneky László:** *Börtönpszichológia*, Rejtjel kiadó, Budapest, 2000.
- Csepeli György:** *Szociálpszichológia*, Osiris kiadó, Budapest, 1997.
- Giddens, Anthony:** *Szociológia*, Osiris kiadó, Budapest, 2000.
- Kis Géza (szerk.):** *Pszichológiai szakismeretek*, Rejtjel kiadó, Budapest, 1996.
- Lorenz, Konrad:** *Az agresszió*, Cartaphilus kiadó, Budapest, 2004.
- Ranschburg Jenő:** *Félelem, harag, agresszió*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.
- 1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről*